

Důkaz o souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí

Závěrečná souhrnná zpráva

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

DŮKAZ O SOUVISLOSTI MEZI INKLUZIVNÍM VZDĚLÁVÁNÍM A SOCIÁLNÍ INKLUZÍ

Závěrečná souhrnná zpráva

Evropská agentura pro speciální a inkluzivní vzdělávání (Agentura) je nezávislá a samosprávná organizace. Agentura je spolufinancována ministerstvy školství v jejích členských zemích a Evropskou komisí formou provozního grantu v rámci vzdělávacího programu Evropské unie (EU) Erasmus+ (2014-2020).

Spolufinancováno z
programu Evropské
unie Erasmus+

Podpora Evropské komise při přípravě této publikace nepředstavuje zaštitění obsahu, který reflektuje pouze stanoviska autorů, a Komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejím obsahem.

Názory vyjádřené jakoukoli osobou v rámci tohoto dokumentu nutně nereprezentují oficiální názory Agentury, jejích členských států ani Evropské komise.

Editor: Simoni Symeonidou

Části tohoto dokumentu mohou být zveřejněny za podmínky přesného udání zdroje. K citaci použijte následující odkaz: Evropská agentura pro speciální a inkluzivní vzdělávání, 2018. *Důkaz o souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí: Závěrečná souhrnná zpráva.* (S. Symeonidou, ed.). Odense, Dánsko

K dosažení lepší přístupnosti je tato zpráva k dispozici ve 25 jazycích a v přístupném elektronickém formátu na webové stránce Agentury: www.european-agency.org

Jedná se o překlad originálního anglického textu. V případě pochybností ohledně přesnosti informací v překladu si prosím ověřte originální anglický text.

ISBN: 978-87-7110-748-7 (Elektronická verze)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Sekretariát
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelář v Bruselu
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

OBSAH

ÚVOD	5
ZÁVĚRY	6
Vzdělávání	7
Zaměstnání	8
Život v komunitě	9
KLÍČOVÁ SDĚLENÍ A ÚVAHY PRO POLITIKY	10

ÚVOD

Akademická literatura často v rámci výzkumu věnujícímu se buď inkluzivnímu vzdělávání nebo sociální inkluzi zdůrazňuje souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí jako důležitou otázku. Existuje také výzkum, který zkoumá přímo souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí, ačkoli je jeho rozsah omezen. Tento výzkum se často provádí v jiných oborech než v inkluzivním vzdělávání, a to například v sociologii a psychologii. To může bránit zúčastněným stranám v oblasti inkluzivního vzdělávání v získávání informací a využívání výsledků výzkumu ve prospěch osob se zdravotním postižením.

S ohledem na výše uvedené byl vypracován přehled literatury, který zkoumá souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí osob se zdravotním postižením. Tento přehled se řídil zejména těmito dvěma výzkumnými otázkami:

- Jaká je souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí?
- Co říká současný výzkum o potenciálu inkluzivního vzdělávání jako nástroje na podporu sociální inkluze?

Přehled se věnoval krátkodobé (tj. období, kdy děti navštěvují školu) i dlouhodobé (tj. když osoby se zdravotním postižením dokončí povinnou školní docházku) sociální inkluzi. Zaměřil se na tři oblasti – vzdělávání, zaměstnání a život v komunitě – a snažil se zajistit se souboru studií důkazy vysvětlující to, jak inkluzivní vzdělávání souvisí se sociální inkluzí. Podpůrná literatura se zabývá dopadem inkluzivního vzdělávání na sociální inkluzi zkoumáním oblastí vzdělávání, zaměstnání a života v komunitě. To zkoumají taktéž zprávy zveřejňované mezinárodními organizacemi, jako jsou Organizace spojených národů, Evropská unie či Evropská agentura pro speciální a inkluzivní vzdělávání a další organizace/sítě.

Tím, co tento přehled přináší literatuře o inkluzivním vzdělávání, je strukturovaný přístup při zkoumání velkého počtu studií na toto téma. Jeho hlavní závěry vycházejí ze syntézy výzkumných důkazů. Vrhá světlo na různé aspekty krátkodobé a dlouhodobé sociální inkluze osob se zdravotním postižením ve všech třech oblastech (vzdělávání, zaměstnání a život v komunitě).

Očekává se, že tento přehled bude užitečný pro různé zúčastněné strany v oblasti vzdělávání na různých úrovních. Zejména přehled literatury, který předkládá důkazy o dopadu inkluzivního vzdělávání na sociální inkluzi, může být užitečný pro tvůrce politik, kteří chtějí vypracovat politiky týkající se inkluzivního vzdělávání postavené na datech. Kromě toho se očekává, že přehled bude přínosný pro teorii inkluzivního vzdělávání. Toho dosáhne díky důkazům o tom, že souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí je významná pro kvalitu zajišťování inkluzivního vzdělávání, struktury přechodu a sociální politiku (např. politiky na podporu zaměstnanosti osob se zdravotním postižením, politiky podporující samostatný život, politiky pro přístupnost v umělém životním prostředí). Tento přehled taktéž nabízí důkazy navrhuující další oblasti výzkumu (zejména v evropských zemích).

Tato závěrečná souhrnná zpráva uvádí hlavní závěry přehledu literatury a představuje klíčová sdělení a úvahy politik. Kompletní přehled literatury je k dispozici v tištěném a elektronickém formátu na webových stránkách agentury.¹

ZÁVĚRY

Ze závěrů přehledu vyplývá, že existuje souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí v oblastech vzdělávání, zaměstnání a života v komunitě. Zdá se, že zároveň sociální inkluzi podporují nebo jí brání další faktory. Mezi ně patří kvalita inkluzivní praxe, sociální politika, sociální struktury a postoje, individuální průběh života a další. Z výzkumných důkazů uvedených v přehledu vyplývá, že navštěvování segregovaných prostředí minimalizuje příležitosti pro sociální inkluzi jak krátkodobě (když děti se zdravotním postižením chodí do školy), tak i dlouhodobě (po absolvování středního vzdělávání). Navštěvování zvláštního prostředí souvisí se špatnou akademickou a profesní kvalifikací, zaměstnáním v chráněných dílnách, finanční závislostí, méně příležitostmi k nezávislému životu a se špatnými sociálními sítěmi po absolvování studia. V této souvislosti by tvůrci politik mohli zvážit, jak změnit způsob poskytování speciální asistence, která je v mnoha zemích k dispozici, v zájmu podpoření učení v inkluzivním vzdělávacím prostředí.

Hlavní závěry přehledu literatury jsou shrnuty níže. Jsou rozděleny do tří podkapitol: vzdělávání, zaměstnání a život v komunitě.

¹ Evropská agentura pro speciální a inkluzivní vzdělávání, 2018. *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature [Důkaz o souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí: Přehled literatury]*. (S. Symeonidou, ed.). Odense, Dánsko. www.european-agency.org/resources/publications/evidence-literature-review

Vzdělávání

Závěry přehledu týkající se souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí v rámci povinné školní docházky a vysokého školství naznačují, že:

- **Inkluzivní vzdělávání zvyšuje příležitosti pro vzájemné interakce mezi vrstevníky a vytváření úzkých vztahů mezi žáky se zdravotním postižením a bez něj.** Ačkoli je těžké měřit sociální vztahy, sociální interakce probíhající v inkluzivním prostředí jsou předpokladem pro rozvoj přátelství, sociálních a komunikačních dovedností, podpůrných sítí, pocitu sounáležitosti a pozitivních behaviorálních výsledků.
- **Aby sociální interakce a přátelství probíhaly v inkluzivním prostředí, je třeba věnovat patřičnou pozornost několika prvkům, které podporují zapojení studenta (tj. přístup, spolupráci, uznání a přijetí).** Dosažení sociální inkluze žáků se zdravotním postižením v inkluzivním prostředí závisí na zvyšování zapojení ve všech oblastech, a to mezi všemi zúčastněnými stranami (tj. zaměstnanci, žáky a rodiči) a na všech úrovních (tj. školní politika a praxe, školní kultura). Sociální inkluze žáků se zdravotním postižením nelze dosáhnout, pokud je jejich zapojení ztíženo negativními postoji ke zdravotnímu postižení a vylučujícími školními strukturami (např. omezená přístupnost, nedostatečná flexibilita, omluvení z předmětů, které jsou považovány za „obtížné“).
- **Žáci se zdravotním postižením vzdělávající v inkluzivním prostředí mohou mít lepší akademické i sociální výsledky než žáci v segregovaném prostředí.** Akademické a sociální úspěchy žáků se zlepšují, když jsou zavedeny inkluzivní politiky a praxe, existuje inkluzivní školní kultura a učitelé uplatňují postupy inkluzivní pedagogiky.
- **Navštěvování a využívání podpory v inkluzivním vzdělávacím prostředí zvyšuje pravděpodobnost zápisu na vysokou školu.** Souvislost mezi inkluzivním vzděláváním a zápisem na vysokou školu závisí na efektivním plánování přechodu, které začíná na střední škole a zahrnuje příslušnou komunitu. Řada faktorů působí jako překážky zápisu na vysokou školu. Mezi ně patří například nedostatek peněz, nedostatečná pomoc s přihláškami, špatná identifikace potřebných úprav, špatný přístup k vhodným kurzům a nekvalitní plány přechodu.

Zaměstnání

Závěry přehledu týkající se souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a zaměstnáním naznačují, že:

- **Navštěvování inkluzivního vzdělávacího prostředí je jedním z faktorů, které zvyšují pravděpodobnost zaměstnání osob se zdravotním postižením.** Kromě vzdělávání jsou pracovní příležitosti pro osoby se zdravotním postižením ovlivněny řadou sociálních faktorů, jako je politika, místní trh, pracovní sítě, postoje zaměstnavatelů a přístupné pracovní struktury.
- **Povaha osnov může buď omezit nebo zlepšit příležitosti pro zaměstnávání mladých lidí se zdravotním postižením.** Zajištění přístupu k osnovám vede k získání akademické a odborné kvalifikace, která zvyšuje pracovní příležitosti. Formy „zvláštních“ osnov, které jsou přijaty nebo navrženy výhradně pro dospívající osoby se zdravotním postižením, mohou pracovní příležitosti omezovat.
- **Kvalitní programy přechodu nabízené na středních školách mohou zvýšit pravděpodobnost zaměstnání osob se zdravotním postižením.** Má se za to, že komunitní programy přechodu uplatňované na středních školách jsou efektivnější pro zajištění práce než školní programy přechodu. Programy přechodu, které jsou krátké a realizují je specializovaní učitelé bez zapojení běžných učitelů, omezují možnosti zaměstnání na otevřeném trhu práce.
- **Vzdělávání v inkluzivním vzdělávacím prostředí může ovlivnit typ zaměstnání (tj. chráněné zaměstnání, podporované zaměstnání, otevřené zaměstnání a samostatně výdělečná činnost) osob se zdravotním postižením.** Vzdělávání v segregovaném prostředí je spojeno se zajištěním zaměstnání v chráněných dílnách (což pravděpodobně přispívá k izolaci spíše než k sociální inkluzi osob se zdravotním postižením). Vzdělávání v inkluzivním prostředí vede k získání akademické a odborné kvalifikace a dovedností, které zvyšují pravděpodobnost výběru dalších forem zaměstnání, jako je podporované zaměstnání, otevřené zaměstnání a samostatná výdělečná činnost.

Život v komunitě

Pro účely přehledu se životem v komunitě rozumí samostatný život, který zahrnuje finanční nezávislost, přátelství a sociální sítě a zapojení do volnočasových aktivit. Závěry přehledu týkající se souvislosti mezi inkluzivním vzděláváním a životem v komunitě naznačují, že:

- **Politiky vzdělávání a sociálního zabezpečení jsou dva vzájemně propojené faktory při snaze o dosažení samostatného života.** Inkluzivní vzdělávání je jedním z faktorů, které zvyšují příležitosti k dosažení samostatného života. Špatné vzdělání v běžné škole v kombinaci se slabými politikami sociálního zabezpečení snižuje pravděpodobnost samostatného života.
- **Mladí lidé se zdravotním postižením, kteří navštěvují inkluzivní vzdělávací prostředí, mají vyšší pravděpodobnost dosažení finanční nezávislosti krátce po absolvování středního vzdělání.** Dopad inkluzivního vzdělávání na finanční nezávislost slábne s tím, jak se prodlužuje doba od ukončení studia, kvůli řadě faktorů, které ovlivňují průběh života. To může vést k závislosti na příjmech ze sociálního zabezpečení.
- **Mladí lidé se zdravotním postižením navštěvující segregovaná prostředí mají nižší pravděpodobnost, že budou mít ve svém dospělém životě přátelství a sociální sítě.** V průběhu let se sociální sítě osob se zdravotním postižením mění v důsledku individuálních preferencí a různých trajektorií průběhu života a negativní dopad zvláštních tříd je méně patrný.
- **Vzdělávání v inkluzivním prostředí je jedním z faktorů, které zvyšují příležitosti k zapojení do volnočasových aktivit. Vzdělávání v segregovaném prostředí působí jako překážka zapojení.** Zapojení osob se zdravotním postižením do volnočasových aktivit je však třeba vykládat opatrně, protože někdy je volný čas spojen s fyzickou přítomností nebo terapií a nezvyšuje spokojenosti lidí.

KLÍČOVÁ SDĚLENÍ A ÚVAHY PRO POLITIKY

Na základě hlavních závěrů přehledu by tvůrci politik mohli zvážit vypracování politik postavených na datech, jejichž cílem by bylo posílit sociální inkluzi osob se zdravotním postižením v průběhu jejich života. Tato část uvádí klíčová sdělení a úvahy vyplývající z přehledu pro oblast politik.

- Kromě evropské a mezinárodní podpory pro přesun k inkluzivním vzdělávacím systémům nabízí přehled tvůrcům politik výzkumné důkazy o pozitivním dopadu inkluzivního vzdělávání na sociální inkluzi. Kromě toho přehled zdůrazňuje, že politiky, které považují inkluzivní vzdělávání za pouhé umístění do běžné školy, brání zapojení žáků se zdravotním postižením a nevedou tak k sociální inkluzi. Aby mělo inkluzivní vzdělávání dopad na sociální inkluzi, je nutné prostřednictvím politiky a praxe zajistit, aby se žáci se zdravotním postižením zapojovali za stejných podmínek jako žáci bez zdravotního postižení ve všech aspektech vzdělávání (např. učení, hraní, přístup ke všem školním oblastem a aktivitám atd.). Kromě toho musí být z politiky, následných předpisů a norem zajišťování kvality zřejmé, že v inkluzivních vzdělávacích systémech jsou důležité akademické i sociální úspěchy.
- Tvůrci politik by měli zvážit, jak by politika mohla co nejlépe regulovat přechody z jednoho systému na druhý a z jednoho období života do dalšího v zájmu zachování či

zlepšení příležitostí k sociální inkluzi. Přehled například naznačil, že inkluzivní vzdělávání zvyšuje pravděpodobnost zápisu na vysokou školu. Současně však mohou jako překážky působit i jiné proměnné, jako například nedostatečné vedení a plány přechodu. Podobně z přehledu vyplývá, že inkluzivní vzdělávání zvyšuje pravděpodobnost zajištění placené pozice na otevřeném trhu práce. Nicméně jako překážky působí i jiné faktory, jako je politika a nepřístupné pracovní prostředí. V těchto a dalších případech musí tvůrci politik zvážit to, jak zajistit, aby investice do inkluzivního vzdělávání ocenily jiné politiky, které mají vliv na osoby se zdravotním postižením s tím, jak stárnou.

- Další otázkou, kterou je třeba zvážit v souvislosti s politikou, je to, jak prodloužit pozitivní dopad inkluzivního vzdělávání. Z přehledu vyplývá, že ačkoli má inkluzivní vzdělávání pozitivní efekt na zaměstnání a finanční nezávislost krátce po absolvování střední školy, tento dopad se snižuje s plynutím doby od ukončení studia. Uvádí se, že se jedná o výsledek různých osobních faktorů, jako je životní dráha člověka, možné nehody a nemoci, rodinné podmínky a další. Politika by však mohla zvážit to, jak dále podporovat sociální inkluzi osob se zdravotním postižením prostřednictvím zaměstnání s tím, jak tyto osoby stárnou a stávají se rizikovou skupinou.

- Tvůrci politik by mohli zvážit, jak změnit způsob poskytování speciální asistence, která je v mnoha zemích k dispozici, v zájmu podpoření učení v inkluzivním vzdělávacím prostředí. Z výzkumných důkazů uvedených v přehledu vyplývá, že navštěvování segregovaných prostředí minimalizuje příležitosti pro sociální inkluzi jak krátkodobě (když děti se zdravotním postižením chodí do školy), tak i dlouhodobě (po absolvování středního vzdělávání). Navštěvování zvláštního prostředí souvisí se špatnou akademickou a profesní kvalifikací, zaměstnáním v chráněných dílnách, finanční závislostí, méně příležitostmi k nezávislému životu a se špatnými sociálními sítěmi po absolvování studia.

Budoucí výzkum by dále mohl prozkoumat zkušenosti žáků z jejich školního života v různých kontextech, školní politiky a praxe, struktury/programy zajišťující přechod od vzdělávání do zaměstnání a život v komunitě. Takový výzkum by vrhl světlo na proměnné, které sociální inkluzi umožňují. Dlouhodobé studie jsou také důležité při řešení vztahu mezi inkluzivním vzděláváním a sociální inkluzí ve všech třech oblastech (vzdělávání, zaměstnání a život v komunitě). Takové studie by mohly dále zdůraznit, jak inkluzivní vzdělávací politika a další politiky (např. sociální politika, politika zaměstnanosti) podporují nebo brání sociální inkluzi v různých kontextech.

Sekretariát:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelář v Bruselu:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org